

Repliker och kommentarer*

GUDRUN NORSTEDT

Utbildningsprognoser —replik till Allan Nordin och Lars Stigendal

Guðrun Norstedt bemöter här det svar från Statistiska Centralbyrån som bemötte hennes kritik av utbildningsprognosernas uppbyggnad och användning. Hennes ursprungliga artikel fanns införd i Ekonomisk Debatt nr 5/82.

Allan Nordin och Lars Stigendal inleder sitt inlägg i *Ekonomisk Debatt* nr 7/82 med att — utan att närmare precisera vad de avser med sitt uttalande — antyda att jag skulle vara negativ till SCB:s verksamhet över huvud taget. Så är naturligtvis inte fallet. Däremot har jag i *Ekonomisk Debatt* liksom i flera sammanhang tidigare ifrågasatt nyttan av att göra de nuvarande långsiktiga och detaljerade utbildningsprognoserna. Detta har väckt stor irritation inom SCB. Trots SCB:s missnöje har jag velat lyfta fram kalkylerna till diskussion inför en större krets, eftersom jag anser det angeläget att mera uppmärksamma

detta omfattande material som har relativt stor spridning och ligger till grund för information och olika förslag och beslut.

I min artikel framhöll jag, att SCB själv anger att kalkylerna är avsedda att i första hand användas för utbildningsdimensionering samt som referensmaterial inom studie- och yrkesvägledning.¹ I sin iver att visa att jag måste ha fel hävdar dock Nordin/Stigendal nu energiskt kalkylernas ringa betydelse för dimensioneringsbesluten och förefaller vilja vända detta emot mig. Detta är något förbryllande eftersom jag påpekade just det svaga intresset från de presumtiva användarna på denna punkt.

Någon betydelse har kalkylerna dock även för detta ändamål och ett färskt exempel kan illustrera detta. Det gäller fördelningen av det tillskott av utbildningsplatser till högskolan som skett i två omgångar i år, där det förefaller som om utbildningsdepartementet och UHÄ tagit visst intryck av SCB:s senast framlagda prognosmaterial. Visserligen har en stor andel av platserna gått till teknisk utbildning, där SCB inte

GUDRUN NORSTEDT är avdelningsdirektör vid Konjunkturinstitutet.

¹ Se t ex *Information i prognosfrågor* [1978:4], där den senaste mera utförliga redogörelsen för kalkylernas syfte och uppbyggnad finns.

* I denna avdelning välkomnas kommentarer till tidigare artiklar.

indikerat någon brist under 1980-talet trots att vissa tecken nu tyder på en sådan risk. Denna satsning av de utbildningsansvariga måste således bedömas som klok. Men en ännu större andel av tillskottsplatserna har tilldelats AES-sektorn (administrativ, ekonomisk och social utbildning) och en ganska stor andel har lagts på lärarutbildning, vilket är de områden där SCB indikerat kommande brist. Eftersom det inom dessa områden i dag börjat uppstå en tendens till överskott, förefaller det som om SCB:s kalkyler här haft en viss effekt, som kan bedömas som mindre lycklig.

Nordin/Stigendal talar i sitt inlägg allmänt om "avnämarna" och deras informationsbehov, som de vill tillgodose bättre, utan att närmare ange vilka som avses med denna beteckning och vad informationsbehovet innebär. Eftersom de uppenbarligen inte avser de centrala utbildningsplanerarna återstår ju endast studie- och yrkesvägledarna av de grupper SCB själv angivit i sina publikationer. Nordin/Stigendal skriver också att informationen är starkt efterfrågad av denna grupp, något som jag också poängterat. De bekräftar vidare vad jag påpekat, nämligen att denna grupp särskilt uppskattar "en modern layout och en enkel språklig framställning". Därmed kommer man obönhörligen in på terminologi- och tolkningsfrågorna.

Nordin/Stigendal påstår tillrättvisande att SCB:s kalkyler inte är förutsägelser om utvecklingen 15 år framåt i tiden utan endast konsekvensberäkningar som visar yrkesstruktur och efterfrågan på utbildad personal om den ekonomiska utvecklingen följer långtidsutredningens (LU) kalkyler, vilket de anser klart framgår av de rapporter jag refererar till. Detta är en sanning med modifikation. En så strikt tolkning av kalkylerna går ju knappast heller ihop med prognosinstitutets ivriga försvar för dem för användning inom studie- och yrkesvägledning. Vad skulle man där ha för glädje av kalkyler som inte gör anspråk på att visa en sannolik framtidsutveckling? Så tolkas och an-

vändes de också av denna användargrupp och SCB har inte gjort några ansträngningar att ändra på detta förhållande.

Några exempel kan illustrera problemen med tolkning och terminologi och de konflikter som kan uppstå mellan att ge lättläst respektive fullständig och korrekt information när man som SCB vill göra ett komplicerat material lättillgängligt. Problem som jag försökte lyfta fram i min artikel. Vilket Nordin/Stigendal uppenbarligen inte vill förstå.

I *Trender och prognoser 1980*, som utkom i november 1980, talas liksom i tidigare publikationer ganska friskt om prognoser. Publikationen inleds för övrigt med en föga klagande, reklamriktad utläggning om begreppet prognoser. I lättlästa diagram anges utvecklingen 1980-90 som prognoser. Visserligen anges i textsidorna att beräkningarna bygger på LU och man talar på sina ställen om osäkerheten i prognoserna, men i vackra bildsidor med diagram och sparsamt med text står t ex meningar som: "Det kommer att bli stor brist på lärare under 80-talet." Pressmeddelandet som åtföljde denna rapport (och som helt naturligt läses av flest personer) börjar "I dag kommer en samlad presentation av vad man från SCB:s statistik kan läsa ut om framtidens Sverige".

Vid en diskussion om utbildningsprognoserna i Statistiska föreningen i Stockholm i maj 1981 anmärkte jag på detta sätt att presentera materialet utifrån SCB:s i andra sammanhang deklarerade uppfattning om kalkylernas begränsningar och försökte få till stånd ett samtal bl a i terminologifrågan. Detta vann dock ingen genklang då. I publikationen *Behov av utbildade under 1980-talet*, som utkom i december 1981, är emellertid formuleringarna försiktigare och språkbruket delvis ändrat. Här talas mycket riktigt inte om prognoser utan om konsekvensberäkningar eller kalkyler, vilket i och för sig är bra. Men materialet presenteras under rubriken "Vad tror vi om framtiden?" och i pressmeddelandet undviker man helt natur-

ligt det obekväma ordet konsekvensberäkningar och inleder sålunda: "Idag publicerar SCB en rapport om arbetsmarknadsutsikterna framöver för olika utbildningsgrupper." Det är ju dessa formuleringar som sedan återges i bl a presskommentarerna och de enda som når en bred allmänhet.

Nordin/Stigendal anser sig ha fått stöd för sina åsikter i Carl Johan Åbergs artikel i *Ekonomisk Debatt* nr 5/82. De förefaller dock på avgörande punkter ha missförstått Åberg. Som framgår klarare av hans replik till Jan Wallander i *Ekonomisk Debatt* nr 6/82 anser han att man bör "överge de alltför enkla trendbaserade prognosmodellerna", med andra ord just sådana som SCB använder för utbildningsprognoserna. Åberg pläderar i stället för att man skall arbeta med modeller som försöker förklara ekonomiska förlopp, vilket ju är ett sätt att systematisera vår kunskap om ekonomiska samband.

Såväl ekonomisk planering som utbildningsplanering — som innebär mera än dimensionering — kan naturligtvis underlättas av olika slag av systematisering av kunskaper. Jag har i många år pläderat för en systematisering genom att man, utöver en del tämligen enkla framskrivningar, bättre än nu försöker utvinna information om dagsläge och utvecklingstendenser ur bl a statistik inom utbildningsområdet. Detta fordrar en kontinuerlig bevakning av både innehåll och utformning av sådan statistik. Det är svårt att i dag spåra något djupare intresse på den punkten hos berörda parter, vilket jag i min artikel gav exempel på. Om man inte riktigt vet vad som händer i dagsläget, hänger nämligen all utbildningsplanering litet i luften. Nordin/Stigendal, som är ytterst negativa till alla mina synpunkter, instämmer inte heller i sitt inlägg i detta mitt budskap. De stöder sig i stället på STUDOK (utredningen

om studiedokumentation och statistik för högskolan, där Lars Stigendal var sekreterare) dvs den utredning som låg bakom den allvarliga försämring av högskolestatistiken som jag påtalade så snart förslaget blev känt.

Nordin/Stigendal går inte närmare in på prognosproblemen. De medger dock att sådana finns och hänvisar till Lars Stigendals skrift *Prognosen och dess användare* (som utkom i oktober 1981), som de menar ger deras syn på hur man kan förbättra planeringsunderlaget. Skriften innehåller dock inte några mera konkreta förslag än t ex att "Vi bör satsa väsentligt mera på att ta reda på nuläget. Bättre nulägesbeskrivningar ger i sig ett värdefullt beslutsunderlag för framtiden", dvs just vad jag framhållit så många gånger under de senaste åren men som Lars Stigendal knappast förefaller ha arbetat för. Skriften presenteras som ett debattinlägg och redovisar "några funderingar kring prognosverksamhet utifrån ett socialpsykologiskt perspektiv" och Lars Stigendal kommer fram till slutsatsen: "Människan saknar förmåga att bearbeta alltför komplex information" och att man därför "antingen använder prognosen helt okritiskt eller inte alls". SCB kanske kunde fundera litet över dessa slutsatser, när de sänder ut sitt "material om framtiden" till studie- och yrkesvägledarna, eller presenterar det på presskonferenser.

Referenser

SCB, *Information i prognosfrågor:*

1978:4, Arbetsmarknadens nyrekrytering — prognos för olika yrkesgrupper till 1990.

1980:4, Trender och prognoser 1980 — befolkning, utbildning och arbetsmarknad.

1981:4, Prognosen och dess användare.

1981:6, Behov av utbildade under 1980-talet.

Norstedt, G., [1982], "Utbildningsprognoser — till vad nytta?", *Ekonomisk Debatt*, årg 10, nr 5.

Åberg, C. J., [1982], "Att planera är nödvändigt", *Ekonomisk Debatt*, årg 10, nr 5.

— [1982], "Svar till Wallander", *Ekonomisk Debatt*, årg 10, nr 6.